

קידושין מח יום א' סוכות תשפ"ד

משה שווערד

1. תוספות מסכת קידושין דף מח עמוד א ד"ה המוכר שטר

המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול – [1] י"מ היינו טעמא דמחלו מחול משום דקנין שטר אינו אלא מדרבנן ולא אלים להפקיע כח הראשון שלא יוכל למחול אותו וכן משמע בפרק מי שמת (ב"ב דף קמז:). דקנין שטרות אינו אלא מדרבנן.

2. רמב"ם יד החזקה הלכות מכירה פרק ו

(יב) קנין השטרות בדרך הזאת **מדברי סופרים** אבל מן התורה אין הראיות נקנות אלא גוף הדבר בלבד קנוי לפיכך המוכר שטר חוב לחבירו עדיין יכול למחול ואפילו יורשו מוחלו. [השגת הראב"ד - קניין השטרות וכו' א"א לא מן השם הוא זה אלא מפני שהלוח אומר ללוקח **אני לא שעבדתי לך את עצמי** לפיכך אם כתב לו בשטר חובו הריני משועבד לך ולכל הבאים מכחך אינו יכול למחול משמכר שטר חובו עכ"ל]:

3. ריטב"א על קידושין דף מז/ב

ואי בעית אימא דכולי עלמא אית להו דרב פפא והכא בדשמואל קא מיפלגי דאמר שמואל המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול. כבר פירשתי במקומה (עי' כתובות פ"ה ב' וב"ב קמ"ז ב') בארוכה ובכאן אכתוב בקצרה, דטעמא דשמואל לאו משום דמחילה דאורייתא מבטלה מכירת השטר חוב שהיא מדרבנן כדסבר הרמב"ם ז"ל, [2] **דהא ודאי מכירת שטרות דאורייתא היא מכיון דמעטינהו קרא מאונאה (ב"מ נ"ו ב'), אלא טעמא דככתב רבינו תם ז"ל דשני שעבודין יש למלוה על הלוח שעבוד הגוף ושעבוד נכסים, ושעבוד נכסים זה הוא מדין ערב כדאמרין (בכורות מ"ח א') נכסוהי דבר אינש אינון ערבין בית, ואין המלוה יכול למכור שעבוד הגוף שאפילו עבד עברי אין גופו קנוי לגמרי כל שכן זה, ושעבוד נכסים הוא שמכר לזה ונשאר אצלו שעבוד הגוף וכשמחל ליה שעבוד הגוף מיד נמחל שעבוד הנכסים כמחל ללוה שנמחל הערב, ובמתנת שכיב מרע שהוא כירושא זוכה מקבל בשעבוד הגוף דומיא דירוש ולפיכך אין היורש מוחל, כדאמרין התם בהדיא שאם נתנו מתנת שכיב מרע שאינו יכול למחול וכמו שפירשתי בפרק יש נוחלין:**

4. אור שמח על הלכות מכירה פרק ו הלכה יב

ראה בהשגות, וברא"ש פרק הכותב שהאריך בדבריו. והנה המובן הפשטי מדברי רבינו תם **ששעבוד גופו לשלם לא נתפס בקנין כלל משום דהוי כדבר שאינו ברשותו, אבל השעבוד נכסים יכול למכור** ויעוין בפרק הזהב בתוספות בשם רבינו חיים, דתלוי אם יש לו קרקע אז יכול למכור מן התורה יעוין שם. **אמנם יתכן לפרש טעם אחר דלפיכך אינו נתפס המכר על הגוף, משום דכיון שלוח אדם נתחייב לשלם והוא מושכל לא מצד הדת רק מסוג הדיני שגם ב"נ נזהרו על זה וכמש"כ תוספות פרק קמא דקידושין דמשום הכי לא נקראת מלוה הכתובה בתורה, רק להשתלם מנכסיו הוא בא על ידי השעבוד של השטר, שבלא שטר אם מכר נכסיו אינו משתלם מהם, ואם כן על חובת הגוף אין השטר רק לראיה, שגוף חובת הגוף אינו בא השעבוד על ידי השטר, ואם כן מה מועיל כתיבת ומסירת השטר על חוב הגוף אחרי שאין החוב בא מן השטר רק שעבוד נכסים בא על ידי השטר ועל זה השטר הוא קנין שבעצם השטר נתחייבו הנכסים והוי שטר קנין ומועיל כתיבתו ומסירתו לקנות על ידו השעבוד נכסים, ונמצא דעל חובת הגוף הוי מסירת השטר כמו מסירת שטר ראיה דאינו מועיל כתיבה ומסירה ועל שעבוד הנכסים הוי השטר שטר קנין ומועיל מסירתו עם כתיבת שטר עליו. ודבר זה למדתי מעיון לשונו של רבינו אשר פרק גט פשוט אות כ"ג יעוין שם היטב בלשונו הזך**

5. ריטב"א על קידושין דף מז/ב

וכי תימא וכיון דלא זבין ליה שעבוד הגוף היאך הוא יכול לתבוע הלוח, וכי תימא שבכלל הקנאת השעבוד נכסים יש הרשאה לתבוע הלוח אם כן כשמת המוכר תבטל ההרשאה ותבטל המכירה שהרי אינו יכול לתבוע הנכסים שלא יתבע את הערב תחלה, כדאמרין התם (ב"ב קע"ד א') בדינא דאחתיה למלוה לנכסיה דלוה מקמי דליתבעיה ללוה דמסלקינן ליה מהאי טעמא ואילו אנן [אמרין] דאפילו יורש מוחל הא כל זמן שלא

מחל היוורש המכירה קיימת, ואיכא למימר שהלוח נעשה בשעת מתן מעות כאומר משתעבדנא לכל מאן דאתי מחמתך כל זמן שלא תמחול לי, ולפיכך גר שמכר שטר חוב ואחר כך מת דפקע שעבוד הגוף גובה הלוקח מן הלוח שכבר הוא משועבד לו כל זמן שלא פטרו המלוה או יורשיו, והרי זה נכון מפי רבינו נר"ו:

6. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד א

והקה"ח [סימן סו - מא] מתרץ שגם לאחר פטירת המלוה לא נפקע השעבוד הגוף של הלוח אל המלוה.

7. ספר קצות החושן על חו"מ סימן סו

[3] ועוד יש בזו דעת שלישית והוא סברת הראב"ד בפ"ו מהל' מכירה בהשגות על דברי הרמב"ם שפירש טעמא דיכול למחול משום שהמכירה הוא מדברי סופרים כתב עליו וז"ל: א"א לא מן השם הוא זה אלא מפני שהלוח אומר ללוקח אני לא שעבדתי לך את עצמי לפיכך אם כותב לו בשטר חוב משתעבדנא לך ולכל מאן דאתי מחמתך אינו יכול למחול משמכר שטר חוב עכ"ל. ונראה מתוך דבריו שאינו מחלק בין שעבוד גוף לשעבוד נכסים ומצד המלוה היה המכירה קיים אלא אחר שהמלוה מוחל אומר הלוח ללוקח לדידך לא משתעבדנא מה לי במכירתו של המלוה וזה נראה שיטת רש"י פרק הכותב כתובות פה, ב המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ז"ל: דאמר ליה לוח ללוקח לאו בעל דברים דידי את עכ"ל. ... ועיקר הטעם דהקנין אינו מועיל לגבי לוח דאמר לאו בעל דברים דידי את ואינו אלא מחמת הרשאה ומשום הכי יכול למחול ודו"ק.

8. דבר יעקב מסכת קידושין דף ח עמוד ב

[יג] רד"ה במשכון דאחרים - שהיה בידו וקדשה בחוב שיש לו עליו הלכך מקודשת שהמשכון עצמו קנוי לה - לשון רש"י שבר"י: וקדשה בחוב שיש לו על המשכון שהאחרים חייבים לו הלכך מקודשת שהמשכון בעצמו קנוי לו.

מלשון רש"י [וביתר אריכות בלשון רש"י שבר"י] משמע שקדשה בחוב עצמו ע"י נתינת המשכון, אבל הרא"ש כאן והתוס' בב"מ [פב ב] והטור [סימן כח] למדו [כמו פשוט לשון הגמ'] במשכון דאחרים מירי שקידשה במשכון.

מדברי התוס' ר"י הזקן נראה שיכול לקדשה במשכון או בחוב.

השעה"מ [אישות ה - כג ד"ה ודע] מקשה למה מפרש רש"י שקדשה בחוב, הרי מלשון הגמ' משמע שקידשה במשכון ומהני כיון שבע"ח קונה משכון.

בספר ארזא דבי רב מבאר דברי רש"י ע"פ הרמב"ן שכתב דהא דא"א לקדשה בחוב שיש לו על אחרים, מבואר בגמ' [להלן מח א] משום שלא סמכה דעתא כיון שהיא חוששת שהוא ימחל החוב, ובמלוה שיש עליו משכון כשהמלוה מוכר המשכון לאחר שוב אינו יכול למחול החוב, כיון שיש ללוקח מקצת קנין במשכון, ולכן הוא יכול לקדש האשה בעצם החוב ע"י מסירת המשכון, דכיון שאינו יכול למחול סמכה דעתה להתקדש. והא דלא אמרינן שמקדשה במשכון עצמו, מבאר הרמב"ן משום שא"א לקדש במשכון [אף דאית ביה מקצת קנין] לפני שהמשכון הוחלט בב"ד.

9. ספר מחנה אפרים - הלכות קנין משיכה - סימן ב

ומשיכה אינה קונה אלא מדרבנן כדמוכח בפ"ב דבכורות וכן כתב הריטב"א ז"ל בהדיא בחידושיו לפ' הזהב, והלכך מספקא לי במי שלקח כלי מחבירו ומשך הכלי וקודם שנתן את הדמים קידש באותו כלי את האשה אם היא מקודשת מדאורייתא או אינה מקודשת אלא מדרבנן כיון שאינו קנוי לו הכלי אלא בקנין דרבנן דמשיכה אינו אלא דרבנן. וראיתי להרב ב"י ז"ל בא"ה סי' כ"ח גבי קידשה בחוב שיש לו על אחרים במעמד שלשתן שהביא משם רבינו ירוחם ז"ל דאינה מקודשת אלא מדרבנן כיון דמעמד שלשתן אינו אלא מדרבנן עכ"ל, והרב ב"י ז"ל כתב עליו דאינו מוכרח דכיון דתיקנו רבנן שיקנה במעמד שלשתן נקנו לה המעות והויא מקודשת מדאורייתא עכ"ד. ולע"ד נראה דדעת הרמב"ם כדעת ר' ירוחם ז"ל שכתב בהלכות לולב דלא ליקניה (שושנה) [הושענא] לינוקא ביומא קמא משום דקטן מיקנא קני מן התורה ואקנוי לא מקני אלא מדרבנן עכ"ד. הרי מוכח דאע"פ שתקינו לו רבנן קנין לקטן שיוכל להקנות אפילו הכי לא קנה הקונה ממנו אלא מדרבנן ואנן בעינן שיוצא בו מן התורה, וכן נראה ג"כ מדברי הרמב"ן ז"ל בחידושיו בפרק הספינה דף ע"ז שהקשה ז"ל ל"מ דמכירת שטרות דרבנן מההיא דאמרינן בפ' האיש

מקדש התקדשי לי בשטר חוב דאחרים ר"מ אומר מקודשת ואי ס"ד דמכירת שטרות מדרבנן לא תהא מקודשת גמורה, ותירץ דאפשר לומר דמאי מקודשת דקאמר לחומרא:

10. ספר אבני מילואים סימן כח ס"ק לג

והנראה לענ"ד בדברי הרמב"ן דס"ל נמי דקנין דרבנן מהני לקידושי תורה ומשום דהפקר ב"ד הפקר וכמ"ש ב"י ומוהרש"ל ב"ש ש"פ פר' מרובה ומש"ה במעמ"ש דאינו אלא דרבנן נמי מקודשת מן התורה:

11. תוספות על בבא בתרא דף קמז/ב

המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול כו'. פ"י רבינו שמואל דלמאן דדאין דינא דגרמי הוה מוחל צריך להחזיר ללוקח מה שנתן לו ואור"י א"צ להחזיר אלא מעות שנתנו בו הלקוחות ולא כל השטר ... ועוד ראה מדאמר בפרק שני דקדושין (דף מז:): התקדשי לי בשטר חובי או שהיה לו מלוה ביד אחרים (וקדשה) עליהו רבי מאיר אומר מקודשת וחכמים אומרים אינה מקודשת ומסקנא דמילתא דפליגי בדשמואל דאמר שמואל המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול מאן דאמר אינה מקודשת אית ליה דשמואל דלא סמכה דעתה כי שמא ימחול ואם צריך להחזיר כל הדמים למה ימחול ושפיר סמכה דעתה ... ועוד דקאמר התם בטר הכי דסמכה דעתה דלא שביק נפשה ויהיב לאחרני הוה ליה למימר שיתחייב לשלם הכל אם ימחול ומיהו יש לדחות כי שמא היה לה בושט לבוא לב"ד ולתבוע מבעלה מה שמחלה ולכך לא סמכה דעתה בכך יותר ...

12. תוספות על גיטין דף יד/א

כהלכתא בלא טעם. פ"י מה שמועיל לקנות אבל טעם יש למה תקנו חכמים מעמד שלשתן תקנו שלא יצטרך לטרוח ולעשות קניינים ובהכותב נכסיו לאשתו משום דלא שביק לבריה ויהיב לאחרני ואין דרך לעשות כן אלא לחלק לה כבוד ולמנוחה אפיטרופיא ומשיא אשה לבנו כשהאב מסיר כל מה שיש לו מן הבית סמכא עליה דעתא דבן כדמפרש ב"פ מי שמת (ב"ב ד' קמד.):

13. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד א

[בא"ד - שמע מינה דא"פ שמואל מודה דהמקנה לחבירו במעמד שלשתם אינו מחול - א. שיטת תוס' שבמעמ"ש לא מהני מחילה.

הרשב"א, הריטב"א והר"ן מביאים ד"א שמהני מחילה, וזו שיטת הרמב"ן, בעל העיטור והראב"ד [הובא בקה"ח סימן קכו - ה].

...

הרא"ש [בגיטין יג ב] מוכיח שבמעמ"ש לא מהני מחילה, דמעמ"ש הוי תקנת השוק עבור מי שאין לו מעות לקנות סחורה בשוק שיכול להעמיד המוכר אצל בעל חובו ולקנות סחורה בחוב, ואם יועיל מחילה לא יסמכו על זה הסוחרים.

ולפי הרמב"ן שמהני מחילה מקשה קה"ח [סימן קכו - ה] דא"כ לא יסמכו על זה הסוחרים. מתרץ הקה"ח ע"פ סברת הריטב"א דהאשה לא חוששת שימחל דמסתמא מתבייש כיון שקדשה במעמד הלוח, וה"נ הסוחר לא חושש שימחול דמסתמא מתבייש למחול כיון שהקנה בנוכחות הלוח.

ולפי התוס' בב"ב [הנ"ל אות ד] י"ל דאין הסוחר חושש שהמוכר ימחל משום שאז יהיה חייב משום דינא דגרמי. ב. לדינא מביא השו"ע [סימן כח - יג] מחלוקת אם קידשה במעמ"ש האם מקודשת משום שאינו יכול למחול או דאינה מקודשת משום שיכול למחול.

וכתב האבנ"מ [סימן כח - לד] דלכאורה תלוי במחלוקת הרי"ף ור"ת, דלפי הרי"ף שבמכירת שטרות מהני מחילה כיון שהקנין מדרבנן א"כ גם במעמ"ש שהוי מדרבנן יועיל מחילה ולפי ר"ת שהטעם משום שלא חלה מכירה על שעבוד הגוף, א"כ במעמ"ש מוכר גם את שעבוד הגוף, כמש"כ הר"ן והרא"ש [בגיטין יג: וכ"כ הריטב"א כאן] שגדר מעמ"ש שכיון שהמלוה נותן החוב בנוכחות הלוח, נפסק החיוב של הלוח למלוה וחל חיוב חדש [עם שעבוד הגוף] מהלוח אל הקונה [וזה הלכתא בלא טעמא].

אלא דמקשה האבנ"מ שהרמב"ם סובר שמהני מחילה משום שמכירת שטרות דרבנן ומ"מ ס"ל דמקדש במעמ"ש מקודשת משום שאינו יכול למחול.

והפנ"י [ד"ה כי] מקשה דהתוס' הסבירו בדיבור הקודם שמהני מחילה כיון שמכירת שטרות דרבנן וא"כ קשה למה במעמ"ש שג"כ הוי דרבנן לא מהני מחילה.

א. האבנ"מ והפנ"י מבארים דאמנם לפי תוס' והרמב"ם מהני מחילה במכירת שטרות כיון שהוי מדרבנן, אלא דה"מ במכירת שטרות שהמלוה מוכר לקונה את החוב שחייבים לו, ומה"ת נשאר החוב אל המוכר, אבל במעמ"ש תיקנו חכמים [כמש"כ הריטב"א כאן] שאיכא התחייבות חדשה מהלוה ללוקח [דכיון שהלוה היה נוכח חלה התחייבות חדשה מהלוה אל הלוקח] ואין החוב החדש תלוי במלוה ולכן אינו יכול למחול. והטעם שתיקנו שיהיה התחייבות חדשה י"ל משום תקנת השוק כדי שלא יוכל למחול ויסמכו הסוחרים על קנין מעמ"ש.

ב. הברכ"ש [גיטין סימן כה - ג] מבאר בשם הגר"ח, הטעם שבמעמ"ש א"א למחול, משום דבמכירת שטרות שהוי מדרבנן משום שמה"ת אינו בר הקנאה כיון שהוי אינו ברשותו [והוי חסרון בחפצא הנקנה], בזה כשרבנן תיקנו הקנאה אינו מועיל מה"ת ולכן מהני מחילה. אבל במקנה החוב במעמ"ש אין חסרון במה שהוי אינו ברשותו כיון שהקנין נעשה בנוכחות הלוה מיקרי שהוי ברשותו [וגם גדר התקנה שהוי התחייבות חדשה של הלוה ללוקח ואצל הלוה הוי ברשותו] וכל החסרון שעצם המעשה קנין של מעמ"ש הוי תקנה דרבנן ואז מהני תקנה דרבנן שיחול מה"ת ולכן א"א למחול.

14. חדושי הרמב"ן על מסכת קידושין דף ט/א

תו קשיא לי אמאי לא אקשי ליה והא לא דמיא הך שטרא לשטרא דגט דהתם מוכר אמר הרי את לעצמך הכא קונה אמר בתך מקודשת לי, איכא למימר משום דאיכא למימר דומיא דגטין הוא מה התם בעל כותב והיא מקבלת אף הכא בעל כותב והיא מקבלת, והיינו סברא דמאן דאמר לשמה ושללא מדעתה, אי נמי משום דאכתי לא קים ליה אי הוית ליציאות מקשינן לגמרי או דיינינן מיניה ומוקמינן באתריה למיגמר הוית מהדדי, והיינו בעיא דר"ל בשמעתין:

15. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד א

יז] דאיתמר כתבו לשמה ושללא מדעתה רבא ורבינא אמרי מקודשת - האבנ"מ [סימן לב - ד] והאו"ש [אישות ג - ד ד"ה אולם] מקשים איך מהני שטר שלא מדעתה הלא דין שטר חל ע"י שיש דעת מתחייב [כמש"כ בעה"מ ביב' לא ב] וכלי דעת מתחייב פסול משום מפיהם ולא מפי כתבם. [וגם בשטר קידושין שייך פסול מפיהם ולא מפי כתבם כמבואר ביבמ' לא ב]. וכתב האבנ"מ לכאורה י"ל דרק הכתיבה היה שלא מדעתה אבל חתימה צריך מדעתה כדי לאשוויי שטרא, אלא דלפי מה שהגמ' מעמידה מחלוקת ר"מ וחכמים בכתבה שלא מדעתה על כרחך מיירי בנחתם שלא מדעתה [ובזה קאמר ר"מ דאינה מקודשת] דלפי ר"מ א"צ כתיבה לשמה, דמכשיר היה ר"מ אפ' גט שמצאו באשפה [כדאיתא בגיטין ג ב].
הגר"ח [הל' אישות ג - יח] מתרץ דהא דבעינן בשטר דעת מתחייב זה משום שצריך דעת מי שעושה השטר, ובכל השטרות שהמקנה עושה השטר צריך דעת מקנה אבל בקידושין שהבעל עושה השטר צריך דעתו ולא דעת האשה. [ולמ"ד שצריך דעתה אין זה כדי לאשוויי שטרא אלא משום דין לשמה]. וכ"כ הקו"ש [אות פ] וכע"ז תירץ האמר"מ [סימן יח - א].
האבן האזל [עדות פ"ג ד"ה ובזה] מתרץ שאין שטר קידושין ראיה שהאשה התקדשה אלא ראיה שהבעל קידש, ולכן א"צ דעת האשה לאשוויי שטרא.

16. תוספות רא"ש על קידושין דף מח/א

מר סבר המקדש במלוה מקודשת. וא"ת והא ר"מ קאמר לעיל מלוה הרי היא כפקדון ודוקא נשתייר, ואין לומר דהכא חשיב כאלו הוא בעין כשמחזיר לה הנזמים והטבעות דהא אסיקנא לקמן דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף לכ"ע אינה מקודשת אלמא לא חשיב כאלו הוא בעין, וי"ל דהוה מצי למימר ולטעמך:

17. קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא קמא דף צט/א

(קמד) דף צ"ט. אינו לשכירות אלא לבסוף, הלכך לאו מלוה הוא, והנה טעמא דאינה מקודשת במלוה הוא משום דלא הגיע לידה שום דבר, ומה שנפטרה מלשלם אין זו קבלת כסף, וקשה דא"כ גם אי אינה לשכירות אלא בסוף, לא קיבלה כלום אי אין אומן קונה בשבח כלי, אלא דהקדושין גרמו שלא לתחייב לשלם, וק"ו מה אם מותל לה

מה שכבר נתחייבה אין זו קבלת כסף. כ"ש אם עושה שלא תתחייב מתחלה, וי"ל דהא חזינן אם עושה פעולה בשביל חברו, מתחייב חברו לשלם אפילו בלא פסיקה כגון היורד לתוך שדה חברו, וע"כ דנחשב שהגיעה הנאה לידו, היינו הפעולה שעשה בשבילו אפילו אי אין אומן קונה בשבח כלי, וכן כתבו לקמן ק"ב גבי צביעה, דגם אם אין שבח סממנין מ"מ חייבת האשה לשלם לו עבור מלאכתו בלא פסיקה, וכיון דקבלת הפעולה חשיבא הנאה לחייב בתשלומין ה"ה דאפשר להתקדש בזה, אבל למ"ד ישנה לשכירות מתחלה א"א שתתקדש בהגעת הפעולה לידה, שהרי כבר נתחייבה לשלם עבור זה, וא"כ הפעולה כבר היא שלה קודם הקידושין, אלא שמוחל לה החוב וזה הוי מקדש במלוה:

18. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב אינה לשכירות אלא לבסוף. פרש"י כשמחזירין לה, והרי לשם קידושין הוא מוחל אצלה, ואין כאן מלוה כשמחזירין לה. וכ"כ הריטב"א דהאי מלת "לבסוף" דקאמר בגמרא, היינו כשמחזירו לבעלים, דאי לבסוף כשהשלים מלאכתו, א"כ מיד נעשה מלוה, וכי מהדר ליה הוה מקדש במלוה, אלא ודאי כדאמרן. וכ"כ בתוס' רי"ד דלמ"ד אינה

לשכירות אלא לבסוף, אינה מתחייבת לו עד שיתן הכלי לידה, והלכך לאו מלוה הוא.

19. רש"י על קידושין דף מח/ב

והכא באומן קונה כו' - כלומר הכא בשלא התנה להיות שכיר ימים אלא קבלן שקבל עליו לגמור המלאכה בכך וכך ובאומן קבלן כשמשיבחו ועשה מן הזהב כלי קונה לזכות בכלי כשהוא משיבחו קמיפלגי ר"מ סבר אומן קונה בשבח כלי ואין בזו לומר ישנה לשכירות כו' דכל מה שמשיבחו אינו מלוה על הבעלים אלא בכלי הוא זוכה וכשמחזירו לו בשכר הקצוב ההיא שעתא הרי הוא כמוכרו לו:

20. ספר קצות החושן על חו"מ סימן שו

[ד] בשבח כלי - בשו"ת מוהר"ש הלוי (חלק ח"מ סי' ד) האריך בזה וחקר בהא דאומן קונה בשבח כלי אם אינו אלא בשבחו הוא דקונה אבל לא בגוף הכלי, או נימא דע"י השבח זוכה בגוף הכלי להיות כשלו כיון שנתהפך חומר הכלי אל הצורה אשר נתן ולכן קונה בגוף הכלי [1] והעלה דקונה בגוף הכלי... וכן נראה מלשון רש"י בפ' האיש מקדש (קידושין מח, ב) ע"ש. ועוד דהלשון הכי מוכח אומן קונה בשבח כלי כלומר קנה הכלי עם השבח ואלו היה קונה השבח היה לו לומר קונה שבח הכלי או אומן בשבח הכלי... [2] דברדכי פ' בתרא דע"ז כתב שהשיב רבינו שמחה לרבינו ברוך דאין אומן קונה אלא כפי השבח ולא בגוף הכלי ואם היה אומן רוצה לעכבו לא היה רשאי... [3] ולכן נראה אחר העיון דודאי האי שבחא דבעה"ב הוא והא דאומן קונה בשבח כלי אינו קנין גמור להיות כשלו ממש אלא קצת קנין הוא דאית ליה בגויה לקדושי אשה, כמו בע"ח דקונה משכון לקדושי אשה (כמו) והלוה יכול לסלקו בע"כ ותו לית ליה במשכון ולא מידי, וה"ה ה"נ בשבח הכלי עד שיסלק לו דמי שכירות אית ליה קנין לקדושי אשה ולנזקין דהיינו אם הזיק אין לו לשלם בעד השבח, ובזה עדיף מבע"ח דמלוה שקונה משכון אינו אלא כדי חובו ואם המשכון שוה יותר והזיקו צריך לשלם המותר, אבל אומן בשבח כלי קונה לנזקין אפי' עלה שבחו יותר מדמי שכירותו, וכן נכרי מישראל אינו קונה משכון ושבח כלי קונה, אבל עצם הקנין אינו יותר מבע"ח במשכון ומש"ה יכול לסלקו...

21. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת קידושין דף מח עמוד ב

והכא באומן קונה בשבח כלי קמיפלגי. הקשה הפנ"י דאי נימא אומן קונה בשבח כלי א"כ הא דאיתא בגיטין דגט שנכתב ע"י חש"ו כשר בגדול עומד על גביהם, והא כיון דהגט נהי' גט על ידי כתיבתם נמצא דדין אומנים להם וקונים בשבח כלי, והיאך יוציאו זאת מרשותם, וקנין זה של אומן קונה בשבח כלי זהו גמ

אצל קטן מדאורייתא שהרי הוה מציאות ולא מעשה קנין וכעין שכתבו התוס' בסנהדרין שבשכר פעולה יש לקטן זכי' מה"ת עיין שם, וא"כ האיך יועיל הכא האי גט והא שייך לקטן וחסר בכריתות. ולכא' י"ל דאי נימא דא"א לגרש בגט זה משום ששייך לקטן, נמצא שהקטן לא השביח כלום שהרי כתב גט שא"א לגרש בו, וא"כ ממילא לא שייך בזה שיקנה הקטן מדין אומן קונה בשבח כלי ודו"ק.

22. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד ב

ד] כגון שהוסיף לה נופך משלו דמר סבר מלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ומ"ס דעתה אמלוה - לפי חכמים אינה מקודשת משום שדעתה אמלוה. ומקשה השיטה דא"כ מה אמרו חכמים אינה מקודשת עד שיבוא ממון לידה, הרי אף אם יתן לה ממון אחר דעתה אמלוה. [1] ותירץ דכוונתם עד שיתן ממון ששוה יותר מהמלוה שאז דעתה עליו. [2] עוד תירץ דכוונת חכמים עד שיעשה מעשה קידושין חדש.

23. שערים מצויינים בהלכה

כתב התוס' רי"ד דהמקדש צריך לומר לה בשעה שנותן הכלי, הרי את מקודשת לי בשכר כלי זה כו', ואם בשעה שנתן לידה לא אמר כלום אינה מקודשת. והובא דבריו בב"ח (אה"ע"ז סי' כח ד"ה כתב). ובשער המלך (אישות פ"ה ה"כ ד"ה והנה) כתב, שדברי התוס' רי"ד במחלוקת הוא שנוי, שלדעת הראב"ד שהביא הרשב"א כאן אין צריך לומר. ועי' בבית שמואל (ס"ק לט). ובחלקת מחוקק (שם ס"ק כז) כתב, דדברי התוס' רי"ד צריך ראייה גדולה. ועי' בטו"ז (סוף ס"ק כז) שדחה דברי הב"ח, והביא דרש"י כתב (ד"ה בשכר) וכשיגמור ויתנו לה מקודשת, ולא זכר האמירה מחדש, ולא גרע מהא דאיתא בגמ' לעיל (ו). היה מדבר עמה על עסקי קידושה ונתן לה ולא פירש, ואפילו עסוקין באותו ענין סגי, והטעם לפי שהדבר הקודם מורה על הנתניה בסתם שהיה על הקידושין, כש"כ כאן שאומר בפירוש תחילה שבשכר הפעולה תתקדש כו'.

24. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד ב

גם החזו"א [אה"ע סימן מג - ו] כתב שאין צריך עוד אמירה אם נותן הקידושין בפני אותם עדים ששמעו אמירה ראשונה. הקה"י [גיטין סו"ס יח] מבאר שמחלוקת התורי"ד והט"ז היא האם האמירה הוי חלק מהמעשה קנין ולכן צריך סמוך למעשה קידושין, או דאמירה הוי רק גילוי דעת על הסכמתה להתקדש ולכן מהני אמירה מקודם עשיית הנזמים.

25. תוספות מסכת קידושין דף מח עמוד ב

הא במיא - [1] פ"ה הקונטרס במיא שאינם חשובים אמרי' בו ולא במה שבתוכו בחמרא דחשוב במה שבתוכו ולא בו ובציהרא פירש ציר דגים שעשוי לימים רבים לטבל והכוס צריך לו לשומרו לשון אחר ציהרא שמן כמו יצהר שצריך לכלי שמשמין אותו לזמן גדול בו ובמה שבתוכו וקשה לר"ת דאין זה סדר הברייא שהביא [2] לכן פר"ת במיא בו ובמה שבתוכו שהמים בטלים לגבי הכוס בחמרא בו ולא במה שבתוכו שהיין חשוב ואינו בטל לגבי הכוס ומ"מ אינו חשוב כ"כ שנאמר דדעתה תהא על היין אבל בציהרא במה שבתוכו דחשוב יותר מן הכוס אבל לא בו דהכוס אינו בטל לגבי ציהרא ומיהו קושיא דר"ת לאו קושיא היא שהרי מצינו בגמרא דאין

חושש לסדר הברייתא כדאמר בפ' הישן (סוכה כו.) גבי לא יישן אדם בתפילין לא שינת קבע ולא עראי כו' ודוק ותשכח.

26. תוספות מסכת קידושין דף מח עמוד ב

איכא דניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא - פי' כגון שצריכה כסף להשלים תכשיט של כסף שעושה ומיהו היכא שהטעה האשה בממון לא פליג רבי שמעון.

27. דבר יעקב מסכת קידושין דף מח עמוד ב

יא [הב"ע כגון שאמר לשלוחו הלוני דינר של כסף וכו' והלך והלוה של זהב מר סבר קפידא ומ"ס מראה מקום הוא לו - מקשים הראשונים דמראה מקום שייך היכא דמשלח אינו מפסיד אלא שאינו רוצה להטריח השליח. ואז אם השליח מרצונו טרח יותר אפשר לומר שמראה מקום הוא לו [כגון בגט מקושר או במקום פלוני דלהלן]. אבל כאן שהבעל אמר הלוני דינר של כסף כדי לקדש האשה אם ילוה לו של זהב מפסיד הבעל, ואז ודאי הוי קפידא משום שאין רצונו ליתן מתנה מרובה.

א. התורא"ש ותוס' ישנים [הובא במהרש"א] תירצו, שמייירי שקידשה בחלק מהדינר זהב באותו שווי של דינר כסף. הרשב"א דוחה דמשמע שנתן דינר זהב שלם.

ב. עוד תירצו התורא"ש והתו"י והריטב"א דמייירי ששליח מחל על מה שהדינר זהב שווה יותר מדינר של כסף ותובע מהבעל רק כשיעור דינר של כסף. הרשב"א מקשה דאם השליח משלם התוספת משלו מאי טעמא דרבנן שסוברים שהוי קפידא.

ג. הרשב"א מתירץ דאנן סהדי שהבעל רוצה ליתן דינר של זהב, אף על פי שהוא יותר יקר, כדי להתיקר בעיני חמיו וארוסתו, ולכן סובר ר"ש שהוי שינוי לשבח ואינו מקפיד.

ד. התור"י דתירץ שהוי מצי למפרך הכי, אלא דבל"ה פריך קושיות אחרות ונדחה התירוצו.
ויוצא נ"מ לדינא בין התור"י דלרשב"א, דלפי התור"י דהדין הוא שבכה"ג הוי קפידא ומודה ר"ש שאינה מקודשת, ולפי הרשב"א הדין שלפי ר"ש אינו קפידא.

המהר"ם מקשה למה המשנה נקטה מקרה והאשה עשתה שליח ולא שהבעל עשה שליח. ותירץ שאם הבעל עשה שליח גם לפי ר"ש אינה מקודשת.

=====

1. דף על הדף מסכת קידושין דף מח עמוד א

בגמ': והכא בישנה לשכירות מתחלה ועד סוף קמפלגי מר סבר אינה לשכירות אלא בסוף ומר סבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף.

על פי זה פירש הגאון רבי שלמה קלוגר (חכמת התורה, לך לך), למה דוקא מביזת הים הסיע משה רבנו את ישראל ולא מביזת מצרים, דהנה מבואר במסכת סנהדרין (צא, א), דהביזה שנטלו ישראל ממצרים הוא בשכר השעבוד. ואולם סיום השעבוד לא היה אלא בזמן קריעת ים סוף, שהרי כמבואר שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, והיינו בשעה שטבעו בים.

ברם, בשעה שהגיע זמן התשלומין כבר לא היו אדוניהם בחיים, ולא נותר אלא לגבות אלא ממטלטליהם, ומובא בגמרא כאן שמתלטים אינם משתעבדים לבעל חוב, ואם כן לא הותר להם לגבות מהמתלטים, ולכן הסיעם משה רבנו מהביזה.

אמנם ביזת מצרים היתה כדין. דכפי שהובא במסכת כתובות (פד, א) שאם מחיים תפס הבעל חוב מטלטלים של הלווה, יכול לגבות בהם את חובו אף לאחר שמת, ועל כן ציוה הקדוש ברוך הוא שיקחו מהם בעודם בחייהם כלי כסוף וזהב ושמלות, כדי שייגבו בהם את חובם לאחר שימותו אדוניהם.

בבכור שור (יבמות צו, ב) ביאר, דהנה ידוע מה שכתבו המפרשים, שאף על פי ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והשכר הוא רק בעולם הבא, מכל מקום אין בכך חיסרון של 'ביומו תתן שכרו', שבמסכת בבא מציעא (ק', ב) מובא, שליח ששכר פועלים ואמר להם שכרכם אצל בעל הבית, אינו עובר על ביומו תיתן שכרו, וכמו כן אצל ישראל, כיון שמשא שכרם לעבוד לקדוש ברוך הוא, אין בכך חיסרון של 'ביומו תיתן שכרו'.

אלא שעדיין יש לעיין, שכל זה ניחא כלפי ישראל, אבל כלפי משה רבנו, כיון שהוא נצטוה מפי הגבורה, אם כן יש באיחור שכרו משום 'ביומו תיתן שכרו'. ויש לומר, שלכך אמרו בגמרא (סוטה יג, ב) שמשא עומד ומשמש, ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, ולכן אין בכך משום ביומו תיתן שכרו.

2. שערים מצויינים בהלכה

עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש לך כו'.
הא דנוהגין לקדש בטבעת אינו מוזכר בשום מקום בגמ', ומהכא ליכא ראייה, דהא מיירי שמקדשה בשכר דמי מלאכתה כמבואר ברש"י (ד"ה ואקדש). אמנם מנהג זה מנהג עתיק היא, ומוזכר בתיקוני זוהר (ריש תיקון ה), ומובא להלכה ברמ"א (אה"ע"ז סי' כז ס"א). ועי' בדעת זקנים בעלי התוס' עה"כ (וישב לח-יז) "ותאמר אם תתן ערבון... חותמך ופתילך וגו'", שמפרש טבעתך שאתה חותם בה וקידשה בטבעת. ועי' בספר החינוך (מצוה תקנב) שכתב, דנהגו לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת שתתן אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש כו'. ועי' בתשב"ץ קטן (תלמיד המהר"ם מרוטנברג, סי' תסז) שכתב בזה"ל, "הטבעת בגימט' "הקידושין". ועי' בהמקנה קונ"א (סי' נ סוף ס"א) שכתב טעם עפ"י הלכה לקדש בטבעת. ועי' במרדכי במסכתין (סי' תפח) בדין דברים הצריכים שומא, דנהגו העם לקדש בטבעת של זהב. וכ"כ בתשו' מיימוני (אישות סי' יט) דסתם העולם נהגו לקדש בטבעת של זהב. ובשולחן העזר (סי' ח ס"א ס"ק כב) כתב, דהמנהג בכל תפוצות ישראל לקדש בטבעת של זהב, ועי' עו"ש (ס"ב סק"א) דבירושלים עיה"ק נוהגין לקדש בטבעת של כסף. ועי' בגמ' להלן (ע"ב) איכא דניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא כו'. וע"ע בתשו' לבושי מרדכי (סי' רעד).